

R. Rūškys.

Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus Žemaičių floristas.

(1771 — 1849).

„Quandam quisque valeat“ — Cicero.

Jurgis, Jono sūnus, Pabrėža gimė 1771 metų sausio mėnesio 15 dieną Pakuršėje apie Linkimus, Kretingos apskrities, ir tokiu būdu buvo Simano Daukanto kaimynas, kursai iš tos pačios apylinkės irgi buvo kilęs.

Jurgis Pabrėža kilimo buvo bajorų erbo (ženkle) „Lolys“ (Ślepowron).

Jis mokėsi Kretingos gimnazijoje, Vilniaus Universitete, iš kurio grįžęs į gimtuosius Žemaičius, 1794 metais atsirado Varnių kunigų seminarijoje.

Užsiliko žinia ¹⁾, kad Jurgis Pabrėža, išgirdęs seminarijoje dėstant Šv. Augustino mokslą apie kunigų pareigas, norėjo mesti seminariją ir apie tai pasisakė seminarijos rektoriui. Seminarijos rektorius perkalbėjo jį ir sutūrėjo seminarijoje.

Po dvejų metų buvimo Varnių seminarijoje Jurgis Pabrėža 1796 metais tampa kunigu. ²⁾

Turėdamas gerą iškalbą, kunigas Pabrėža pagarsėjo savo gražiais pamokslais, kuriuos skelbia įvairiose vietose, nes būdamas kamendoriumi daug parapijų pereina. Beskelbdamas Dievo žodį, buvo patekęs net už Kuriš - hafo (Kuršių įlankos) pas gyvenančius Prūsų lietuvius.

Bekamendoriaudamas kunigas Jurgis Pabrėža prarado sveikatą, todėl 1812 metais pateko į Kartenos miestelį, Kretingos apskrities, kaip altarista.

Kartenoje gyveno ketverius metus ir uoliai darbavosi žmonių labui, bet galutinai įsitikino, kad tie darbai niekomėt neduos jam kiek norint melstis ir atsidėjus Dievui tarnauti, todėl 1816 metais, metęs Kartena, įstojo į Kretingos Šv. Pranciškaus Mažesniųjų Brolių vienuolyną. Čia išsirūpinęs, kad iki mirties vienuolyno vyrjansybė niekur jo nekiltų.

¹⁾ „Dirva“ Nr. 2 kn. 14. Lithuanian Quarterly Publication, Shenandoah, Pa, 1900. June publ. 5.

²⁾ Ksiądz Jerzy Pabreż (O. Ambroży) przez Bolesława Hryniewleckiego, Warszawa, 1914 r.

Kunigaš Jurgis Pabrėža 1817 metų gruodžio mėnesio 9 dieną padarė Tretininkų profesijos apžadus, gaudamas Ambraziejaus vardą. Prie tos prėgos odmonicijos žodį pasakė Kretingos vienuolyno gvardionas Tėvas Adjutas Paulauskas¹⁾.

Ir į vienuolyną patekęs kunigas Jurgis, t. y. Tėvas Ambraziejus Pabrėža, netūrėjo atilsio, nes vienuoliai paskyrė jį mokytoju Kretingos mokykloje, kurioje darbavosi iki 1839 metų, be to, buvo dar Dievo žodžio skelbėju. Žmonės jo pamokslų, kaipo kokio apaštalo, didžiai atsidėję klausę ir jais naudojosi, o vyskupas Motiejus Valančiauskis šako²⁾, kad iš sakyklos tik vieną „Tėve mūsų tesukalbėtų, ir ta jo malda nebūtų be dvasiškos žmonių naudos, kad net pats Tėvo Ambraziejaus pasirodymas jau drausdavęs žmonės ir vesdavęs į gera, nes šventu buvęs jis laikomas.

Daugeliui žmonių Tėvas Ambraziejus buvo dvasios vadovu, — kasdien ilgas valandas klausydavo išpažinties. Bė galo, anot vyskupo Motiejaus Valančiausio³⁾, buvęs jis darbštus, niekuomet laiko neturėjęs, vos atkalbėjęs poterius ir kitus žygius apėjęs, dieną po dienos rašęs. Norėdamas ir po savo mirties žmones mokyti ir vesti į išganyką, šias knygas yra parašęs:

1. „Pamokslaj Dwasiszki labaj pažiteczny“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 356.

2. „Pamokslaj azej septinis Sakramentus“ — rankos rašto aštuoninių lapų 546.

3. „Pamokslós arba ertš aprászims wisokiu bajsibiu grieká neczystátas“ — rankos raštų ketvirtinių lapų 140.

4. „Pamokslaj wayringosy maferyosy át roznii wyjtu ir wajriusy laykusy sakity“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 860.

5. „Pamokslaj ir Katekizmaj“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 156.

6. Kozonej át nekuriu Nėdielesdyjnu ir szwientiu“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 358.

7. „Kningá torenti šawiey kozonius át nekuriu nedielesdyjnu ir át labaj daug szwientiu, teypogi wayringusi atsyeimusi, kajpo pri nebasztyku ir t. t.“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 622.

8. „Rekólekcijys Dwasyzskas i tris dyjnas padalytas deley Pažitka Dwasiszka wiernuju Kretingyniu isz zaliocyjymá Jo Mylestas Kónyga Gwardyjona par Kónyga Ambraziejó Pabrėža Tercyorio Z. S. T. Franciszkaus koznadyjy yr Mokitoje Kretingynys Mokslyncyzys bówósiji paraszitas — Metusy 1846 — Kretingoy — in folio puslapių 139.

¹⁾ Kretingos vienuolyno archyvas.

²⁾ „Zemaičių Vyskupystė“ vysk. Motiejaus Valančiausio, 1848 m., VII-ntoje, II dalis, § 190, pusl. 71—78.

³⁾ Opus cit. — II dalls, § 190, pusl. 75.

Be čia įsvardytų, dar ir daugiau Tėvas Ambraziejus Pabrėža yra parašęs dvasinio turinio knygų, kurios Kretingos vienuolyno bibliotekoje rankraščiuose įvairiose vietose yra išmėtytos.

Vyriausioje Vilniaus Mokykloje Tėvas Ambraziejus Pabrėža studijavo istoriją, anatomią, botaniką, chemiją, chirurgiją, fiziką, gamtą, teologiją ir egzegezą. Iš to matome, kad universitete ypačiai interesavo studentą Jurgį (Tėvą Ambraziejų) Pabrėžą gamtos mokslai ir medicina.

Nors sunki buvo Lietuvos politinė padėtis, kada ėjo mokslą Jurgis Pabrėža, bet, matyt, mokykla mokėjo įskiepyti į jo širdį norą studijuoti, norą mokslu patarnauti savo kraštui, todėl eidamas savo prof. kunigo S. B. Jundzillo pėdomis, pasiryžo ištirti savo gimtojo kampelio augalus.

Augalus tyrinėjo Tėvas Ambraziejus Pabrėža ypačiai dėl to, kad žiūrėjo į juos iš praktiškos pusės, kaip tai daro ir kiti žymiausiai XVIII šimtmečio botanikai ir garsiausias iš jų Karolius Linné (Linnaeus) (1707 — 1778), švedas, autorius plačių veikalų: „Systema naturae“ 1735; „Genera plantarum“ 1737 ir kitų darbų iš gamtos mokslo.

Kun. Pabrėža, kaip ėjęs medicinos mokslą, gydydavo, o žinodamas įvairių žolių veiksmą, rūpinosi nufodyti pigiai gaunamus iš žolių vaistus. Ta aplinkybė, galima matyti, sustiprino jo norą tyrinėti Žemaičių krašto augalus, kad po ranka turėtų lengvai ir pigiai gaunamus vaistus. Jis norėjo, kad žemaičiai pažintų savo krašto augmenis, kad rinktų savo reikalams naudingus ir kad saugotųsi žalingų. Tam tikslui kunigas Pabrėža studijuoja ir pertaiso seną „Žolinycią“ (Zielnik) Syrenijaus, rašydamas veikalą: „Skutki lekarskie niektórych roślin i sposób używania tychże roślin w różnych chorobach, wyjęte z Symona Syreniusza, doktora Akad. Krak., przez księdza Jerzego Pabrężę, altarystę Korciańskiego. Roku 1814 w Korcianach“ — rankos rašto ketvirtinų lapų 133.

Perdirbdamas senesniųjų botanikų nomenklatūrą (pavadinimus) į Linniejaus nomenklatūrą, kaip naujausią, kunigas Pabrėža parašė orientuotis specialią sistematišką žodyną „Nomenclator Botanicus seu comparatio veteris Botanicae ad nomina Botanicae systematicae“ — rankos rašto in folio puslapių 72; bet daugiausia Tėvas Ambraziejus savo gyvenime yra pasidarbavęs surinkdamas, pažymėdamas ir sudėdamas pagal Linniejaus sistemą (santvarką) Žemaičių augalų herbarijų (žolyną) ir kartu apdirbdamas žemaitiškų pavadinimus, žemaitiškai rašydamas augalų pavadinimų žodyną.

Daug paliktų rankraščių, — čia visiškai užbaigtų, čia tik palaikytų pažymėjimų, — rodo nuolat dirbant kunigą Pabrėžą, renkant iš žmonių įvairių augalų pavadinimus, sudarant žemaičių kalba

moksliskus botanikos terminus, nurodant tiek žemaičių floros (augalų), tiek medicinos augmenų veisles (genera) ir skirtis (species).

Tas sunkus jo darbas nenuėjo niekais, bet buvo sunaudotas p. P. Matulionio, kursai 1904 metais išleido Vilniuje „Słownik botaniczny litewsko - russko - polski“. Tartum komentaru (paaiškinimu) kunigo Pabrėzos to sunkaus darbo yra jo paties ranka lenkiškai rašytas rankraštis, šiaip pavadintas: „Uwagi tyżące się ułożenia doskonalej flory żmudzkiej.“ Nėra tai pastabos apie florą, kaip mes šiandien suprantame, bet greičiau čia kalbama apie augmenų pavadinimus žemaičių kalba.

Čia randame visą eilę bendrų taisyklių, koku būdu nukalti naujus augalams pavadinimus ir kaip taikinti ir derinti žmonių vartojamus augmenų vardus botanikos mokslui.

Kunigas Pabrėža nurodo žemaičių kalbos savotiskumą, kad žmonės, reikšdami augalų veislę (genus), dažnai vartoja daugiskaitą, o vartodami vienaskaitą nori pareikšti tik tai augalo dalį, pavyzdžiai: grūdės, vaisius ir t. t. Toliau, kunigas Pabrėža pastebi, kad žmonės neturi supratimo apie augmenų gimtį (sexus), todėl negalima pamainyti rūšies vardų veislės vardais, bet reikia surasti nauji pavadinimai sulig žemaičių kalbos reikalavimais. Po to jis pareiškia, kad vienas ir tas pats augalas turi įvairių pavadinimų įvairiose vietose, todėl aišku, kad botanikos nomenklatūrai reikia išrinkti tinkamiausias augalo pavadinimas iš atžvilgio į jo pavidalą arba į jo gydomąją reikšmę, kuri dažnai pačiame pavadinime nurodoma. Tos pastabos turi eilę pavyzdžių, kurį tikrai gali suinteresuoti lietuvių kalbos tyrinėtojus.

Kunigas Pabrėža norėjo, kad jo turtingasis žodynas, ilgą laiką uoliai ir sistematiškai rinktas, taptų visos Žemaičių floros atvaizdu. Deja, ne viskas išliko iš jo herbarijaus iki mūsų laikų. — Nerandame čia slaptgamių — *Cryptogamiae*.

Kadangi slaptgamių Linnėjaus augmenų sistemoje, kurios laikėsi kunigas Pabrėža, priskaitomi yra XXIV klasei, todėl galėjo jie būti atskirame pakelyje, kursai žuvo, o galimas dar daiktas, kad kunigas Pabrėža, kaip dauguma tų laikų botanikų, nesiinteresavo tos rūšies augmenimis.

Iš kitų augmenų nėra keletos pakelių, turinčių didžiausias šeimynas, kaip antai augmens — *Gramineae*, *Potamogetonaceae*, *Ranunculaceae*, *Cruciferae*, *Labiales*, *Compositae*.

Turint omenyje Lietuvos ir kitų kaimyninių kraštų floros statistiką, galima manyti, kad čia išvardytieji augalai kartu sudaro $\frac{1}{3}$ gėlių floros, todėl $\frac{2}{3}$ Žemaičių žolyno floros galima sakyti dar išliko.

Tą augalų rinkinį truputį palietė laiko dantys: ypačiai vienas pakelis daug nukentėjo, bet bendrai imant, kunigo Pabrėzos

herbarijus Kretingos Šv. Pranciškaus Mažesniųjų Brolių vienuolyne užsilaikė neblogai. Yra net gėlių pavyzdžių, kurie jau šimtą metų žolyne išbuvo, o tačiau nenustojo dar savo natūralių spalvų. Kai kurios augmenų rūšys rinkinyje turi po keletą, keliolika ir daugiau pavyzdžių, iš įvairių vietų surinktų, taip kad galima matyti įvairių vietų augalų atmainų ir pavidalų (varietates); visa tai duoda progos pažinti įdomius mūsų krašto augalų rūbus — papuošalus.

Daugiausia kunigo Pabrėžos rinkinyje yra surinktų augalų Kretingos apylinkėje, nes, kaip žinome, jis čia ilgiausiai yra gyvenęs. Daug yra augalų ir iš Palangos, kurią kuo dažniausiai lankydavo dėl daugybės augalų, niekur nematytų, o tenai augančių; kaip va—jūros balanda (*Atriplex littorale* lebioda nadmorska) ir k. Iš Palangos augalų kunigas Pabrėža nemažai siuntė į Vilnių prof. I. Jundzillui, kursai viename savo veikale¹⁾ šiaip rašo: „Ks. Pabrėž, kaznodzieja i nauczyciel szkoły w Kretyndze, który nietylko podczas bytności mojej w Kretyndze wiele mi roślin wskazał, ale i potem zebrane taskawie komunikował“. Apie kunigo Pabrėžos rinkimą čia augalų kalba K. Łapczyński savo veikale²⁾ „Wycieczka na Litwę i nad Bałtyk“.

Kunigas Pabrėža ieškojo augalų apylinkėse Darbėnų, Laukžemės, Sventosios upės, Bukevos, Paurupio, Papės ežero, Skuodo, Mosėdžio, Satės, Aleksandrijos, Salantų, Šateikių, Beržoros, Platelių, Trkšlių, Žagarės (Kuršo parubežyje), Žarėnų, Šakinavo, Lauksėdžio, Plungės, Kartenos, Gargždų, Vėžaičių, Andriejavo, Veviržėnų, Svėkšnos, Naumiesčio, Draugėnokynės, Tilžės, Šilutės, kur buvo rasta įvairių augalų arti Nemuno.

Savo kelionėse kunigas Pabrėža rūpindavosi pasiekti pakraščius ir pakrantes ežerų, upelių ir upių, kaip va: Minijos, Veviržio, Jūros, Akmenės. Kelonėse ieškoti augalų ypač daug padėdavo kunigui Pabrėžai Palangos klebonas kunigas Antanas Kaminskis ir Vėžaičių savininkas p. Leonardas Volmeras, kursai ne kartą davė vežimą su visu aprūpinimu nuvykti į Leonardpolį, Ringius ir kitas vietas, kur rasdavo vis daugiau naujų augalų.

Be rastųjų įvairiose Žemaičių krašto vietose, yra rinkinyje dar daug augalų, kuriuos kunigas Pabrėža yra išauginęs Kretingos vienuolyno darže; tai daugiausia vaistams žolės, o dalinai puošmenai — papuošimams.

Toliau, yra dar rinkinyje kelios dešimtys augalų iš Vilniaus Botanikos sodo ir arti šimto iš Tomsko apylinkės Sibire; juos kunigas Apanasavičius iš tenai yra atsiuntęs kunigui Pabrėžai Kretingon.

1) Opisanie roślin*. Wilno. 1830, pusl. 424.

2) Pam. Fizyogr. IV, 1884, pusl. 218.*

Tas turtingas herbarijus nesusidarė iš karto, bet yra tai ilgo ir įtempto darbo vaisius.

Nors augalų etikietuose (užrašuose) tėra užrašyta, kaip augalas vadinasi ir iš kokios vietos paeina, ir nėra užrašyta, kada augalas rastas, bet iš antros pusės užrašų lapelių, kuriuos kunigas Pabrėža darydavo iš savo mokinių rašto darbų arba eitos išpažinties kortelių su laiko nurodymu, matyti galima, kad tai daugiausia buvo rinkta 1820. — 1838 metais. Bet, tiesą tariant, rinkinio pradžia siekia dar senesnių laikų, nes daug augalų yra žolyne iš Kartenos apylinkių, kur kunigas Pabrėža, kaip žinome, gyveno nuo 1812 metų iki 1816 metų, o kad ir tada interesavosi botanika, tai rodo perdirbimas tuose laikuose Syrnijaus herbarijaus.

Gyvendamas Kretingoj, kunigas Pabrėža savo augalų rinkinius papildė ir galutinai sutvarkė, o pradėjo augalus rinkti, gal būti, dar būdamas studentu Vilniaus universitete, susipažinęs su kunigu S. B. Jundzillu, kurio veikalas apie florą išėjo 1791 metais ir galėjo sužadinti jauname studente norą sekti savo mokytoju.

Tuose augalų rinkiniuose yra augalų ir iš kitų Lietuvos vietų, o ypač iš Vilniaus apylinkių. Tas rodo, kad kunigas Pabrėža turėjo artimų santykių su A l m a M a t e r ir jos profesoriais. Tą mes matome iš aukščiau paminėto kunigo J. Jundzillo veikalų „Opisanie roślin“..., taip pat iš gan žymaus skaičiaus augalų antraščių ir iš rasto tarp kunigo Pabrėžos rankraščių užrašo, kuriame aiškiai pasakyta: „Rejestr roślin zasuszonych dla W. J. ks. Pabrėža kaznodziei przez W. J. Wolfganga, profesora Uniwersytetu Wileńskiego Farmacyi nadeslanych“. Tas sąrašas rodo 407 augalų rūšis, o sąrašo gale šiaip pasakyta:

„Takowe rośliny wszystkie umieścilem w zielniku na miejscach przyzwoitych i wszystkie prawie znajdujają się opisane w manuskrypcie botanicznym, przez ks. Pabrėža napisanym“.

Su profesorium Wolfgangu kunigas Pabrėža gyveno labai geruose santykiuose. Tą mes matome iš kunigo Pabrėžos patiktų Kretingos vienuolyno bibliotekoje daugelio knygų, ant kurių užrašyta — Ofiarowane przez, prof. Wolfganga.

Paliktos kunigo Pabrėžos Kretingos vienuolyno bibliotekai knygos aiškiai primena gražųjį Vilniaus Universiteto metą, nes randame čia Jono ir Andriaus Sniadeckių, Jundzillų, Giliberto, Gorskio ir daugelį kitų autorių veikalus, o tas rodo, kad kunigas Pabrėža giliai studijavo gautos mokslą. Paliktos knygos rodo, kad viskas buvo surinkta, kas tik buvo pasirodę spaudoje apie Lietuvos florą.

Čia randame Karoliaus Linniejaus botanikos veikalus. Čia matome 4-riuose tomuose M. Bluffo „Compendium Florae Germaniae“ etc. Norimbergae (1825.)

— „Enumeratio plantarum Volhyniae, Podoliae“ etc. auctore Besser. Vilnae 1822.

— „Monografija Skrzypów“ przez I. P. Vaucher z Genewy. — Tłómaczenie z francuzkiego przez W. I. Pannę Aleksandrę Wolfgang. Wilno 1826.

— „C. Linnaei systhema vegetabilium“ edit. 16 curante Curtio Sprengel. Gottingae 1825.

— „Handbuch zur Erkennung“ etc. von Liuk. Berlin 1829.

— „Species plantarum seu Euchiridion Botanicum“ etc. curante Dr. C. H. Persoon. Petropoli 1817. — Liuko ir Persono veikalus parūpino kunigui Pabrėžai kunigas Gintyla.

— „Flora Cryptogamica Germaniae“ etc. auctore Fredr. Guil. Wallrothio. Norimbergae 1831. Tą veikalą parūpino kunigui Pabrėžai Simanas Daukantas, nuo kurio ir daugiau veikalų buvo gaves.

— „C. Linnaei genera plantarum“ etc. curante Dr. Joan. Jac. Reichard. Francofurti ad Moenum 1778.

— „Oekonomisch. technische Flora Liefland, Estland und Kurland“ etc. von Friëbe. Riga 1805.

— „Preussens Flora“ etc. von Hayen 1818.

— „Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu“ i t. d. przez X. Józefa Jundzillą, profesora botaniki. Wilno 1830.

— „Opisanie roślin w prowincyi W. Ks. L.“ i t. d. przez X. B. S. Jundzillą w Wilnie 1791.

— „Dikcyonarz roślin“ i. d. przez X. Krzysztofa Kluka w Warszawie 1786.

— „Słownik wyrazów botanicznych“ przez Aleksandra Pławskiego. Wilno 1830.

— „Pomnożenie Dikcyonarza roślinnego“ przez I. Dziewkowskiego i K. Siennickiego w Warszawie 1824.

— „Ogrody północne“ przez Józefa Strumillę — 2 tomy.

— Tas pats jau rinkinys tą knygu, kunigo Pabrėžos parasu pažymėtu, rodo, kad kunigas Pabrėža, tvarkydamas savo rinkinį, buvo rimtai prisirengęs prie to darbo, kad jis dirbo tą darbą labai sąžiningai, stovėdamas visoje aukštumoje tą laikų mokslo.

Jei kartais kildavo abejojimų dėl kai kurių augalų, tada kunigas Pabrėža juos siųsdavo Vilniun profesorui Wolfgangui ir Juozui Jundzillui, prašydamas peržiūrėti ir apsirikimus pataisyti. Jie ne tik tai peržiūrėdavo ir pataisydavo apsirikimus, bet dar ir svetimų kraštų sėklų jam dovanodavo, o prof. W. Wolfgangas net atsiuntė iš Vilniaus Kretingon kunigui Pabrėžai išdžiovinutų augalų iš savo apstaus rinkinio daugiau kaip 400.

Mielu noru pats profesorius Wolfgangas šelpė kunigą Pabrėžą jo darbe čia sėklomis, čia knygomis, čia džiovintais augalais, bet dar ir jo duktė p. Aleksandra Wolfgangaitė, nors kunigui

Pabrėžai visai nepažįstama ir neprašyta, surinko ir surašė senų laikų žemaičių dievaičių vardus ir juos atsiuntė jam; tais vardais buvo pavadintos kai kurios augalų veislės.

Kunigo Pabrėžos rinkinyje ir giliam botanikos žinovui, anot B. Hriniewieckio, klaidų visai nematyt. 1) Tiesa, nors kai kurie aprašymai naujų augalų rūšių ir atmainų gali būti neišlaikys kritikos aštrumo, tačiau liudija daugel kartų, kad kunigas Pabrėža uoliai stebėdavo atmainą dažnai labai smulkių ypatybių ir aiškiai pabrėždavo skirtumą tarp žinomų rūšių aprašymų. Pasitaiko kartais kokia maža klaida, bet lengvai galima ji mūsų floristui atleisti, kaip gyvenusiam toli nuo mokslo centrų.

Kiek I. Pačauskio atrastas savo laiku Kijeve rinkinys Giliberto, kursai įsteigė Gardine Botanikos daržą ir buvo Vilniaus Universiteto profesoriumi, del daugelio tame rinkiny klaidų jo autoritetą ir importuotinę iš užrubežio garbę sumažino, tiek Kretingos vienuolio — Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos rinkinys, saugomas Kretingos vienuolio, del jo aukštos vertės aiškiai rodė, kad kunigas Pabrėža buvo gilus ir platus Žemaičių floros žinovas, kad ji del nuopelnų mokslui galima drąsiai statyti greta labiausiai užsitarnavusių ir žinomų botanikų, tarp kurių paskaitysime ir kunigus — Kliuką ir Jundzillus.

Negalima atsigailėti, kad kunigo Pabrėžos darbo dalis jau yra žuvusi, bet tas, kas dar liko, yra svarbu Žemaičių florai pažinti. Nes jie, tie Žemaičiai, būdami toli nuo mokslo centrų, ilgą laiką neturėjo laimės susilaukti floristų tyrinėtojų, nors pabaigoje XVIII šimtmečio Lietuvos floros aprašymo pirmieji žingsniai buvo daromi Giliberto ir Jundzillo, bet jų aprašymai tesiekė tikrai Vilniaus ir Gardino apylinkes.

Tiesa, Vilniaus Universiteto gyvenimo metu ir vėliau buvo daromi Lietuvos floros tyrinėjimai kiek plačiau, bet Žemaičių tikrai ilgai gulėjo neliesta. Jei neskaityti Palangos, apie kurios augalus iš raštų šis tas buvo žinoma, tai plačiųjų Žemaičių flora buvo botanikos literatūroje „terra incognita“. — Iš čia tai ir paeina kunigo Pabrėžos rinkinys.

Iš antros pusės žinome, kad kiekvienos vietos augalų rūbal greitai mainosi mūsų akyse, nes miškai mažėja, nejbrendamos balos nyksta, išdžiūsta ežerai, o plūgas vis plačiau ir plačiau ima viešpatauti, matome, kad del žmogaus kultūrinio veikimo nyksta kai kurie charakteringieji augalai.

Čia tai turime būti kunigui Pabrėžai dėkingi, kad, pamilęs gimtojo krašto augmenis, surinko prieš šimtą metų tą viską, kas Žemaičių laukuose augo, o iš to augalų rinkinio mes šiandien

(. 2) „Ksiądz Jerzy Pabręż (O. Ambroży), zastężony badacz flory Żmudzki“, — Warszawa 1914, pusk. 16.

galime pažinti, kaip išrodė Žemaičių augmenijos rūbai, kada mūsų seneliai čia gyveno.

Susirūpino tuo mokslui brangių augalų rinkiniu ir Lietuvos Universitetas, nes 1924 m. gerb. Universiteto Rektorius prof. kun. Pranciškus Bučys kreipėsi į Kretingos vienuolyno viršininką, nežinodamas Kunigo Pabrėžos herbarijų Lietuvos Universitetui įgyti. Kretingos vienuolynas, savo aukštesnės valdžios įsakytas, negalėjo Universitetui kunigo Pabrėžos rinkinio pavesti, bet žada jį sutvarkyti taip, kad norintieji galėtų jį Kretingos vienuolyne mokslo tikslams naudotis.

Kunigas Pabrėža daug parašė raštų iš botanikos ir medicinos srities. Be aukščiau įvardytų, čia galima paminėti dar šie raštai:

1. „Žodyns Biilun Augminiczyniu lotin - žemajonių“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 328.

2. „Sryje Balsenyyniu biilun žemajti - lotynyyniu“ — rankos rašto ketvirtinių lapų 253.

3. „Taislius auguminis, kuriame talpinasi augimas ligszioł rastosios tarp mūsų, kaip nekuriuose swetszalise, su prijungimiu abladrū prajowu weikalo ir sūraszymo wardu paprastuju teip žemaitiszku kaipo prusziszku, lotyniszku ir wardu taisliniu žemaitiszku su lotyniszkais — lakštu ir folio 316 motusy 1843“.

4. „Weykalas augimiu sógadliwuju“.

5. „Irankis weysynas augimiu sógadliwuju“.

6. „Rodikle augimiu woodyjėtiu“.

7. „Botanika początkowa“.

8. „Dictionarium botanicum latino - samogiticum“ 1).

Šis botanikos žodynas turi 1400 su viršum vardų. Gale žodyno, parašyto abėcėlės tvarka, pridėti nepaminėtų žodyne žolių vardai, bet tas priedas ne visas yra iškęs: kiek paskutinių lapų nuplėšta, sunku pasakyti. Čia nukalti žodžiai, vartojami tik veislėmis atskirti, pavyzdžiui: *avenaria rubra* — smilčius raudonas, *avenaria trinerwia* — smilčius trigyslinis. Reikia pasakyti, kad kunigo Pabrėžos žinota kur kas daugiau žolių vardų ne kaip žodyne įdėta. Kitų rankraščių liekanose prie kai kurių žolių paminėta po 2–3 vardus, o žodyne randi tik viena, retai du vardu, ir botanikos rankraštyje yra daug paminėtų žolių, kurių visai žodyne nerandi.

α — Rankraštis apie ligas (144 pusl. in 16°): a) apie plaučių slogas, b) apie nosies slogas, c) apie kūdikių ir vaikų slogas, d) apie kosulį, e) apie dusulį ir smaugiančiąsias slogas.

β — Liekanos rankraščio — kur matyti, labai plačiai buvo aprašyta, kaip kokios ligos kokiomis žolėmis gydyti.

γ — Straipsnis apie kraujažolę — *Chelidonium maj.*

1) „Dirva“ ap. cl. 1900. — pusl. 7.

Ø — Keletas lenkiškų rankraščių, kurį parašyta apie visokias ligas, žoles, vaistus, nurodyta daug visokių naminių patarimų ir t. t.

Kunigo Pabrėžos rašyta ir dainos, kurių viena atspausdinta net „Vienybėje Lietuvininkų“ 1890. m. Nr. 5 Kad matytų jo rašymo būdą, pavyzdžio dėliai čia idėsiu, „Pypkelę“

Nėr man didybės, didžių vyresnybės,
Kuriems veltvilai teisiu jų smarkybės,
Nėr man pönystės ir tuomi niekinu:
Aš savj linksmus pypkelę kurinu.

Šažinė gryna niekad nenuliūsta,
Nebijos ana, kad perkūnas kilsta.
Nebijaus nieko tabokaitį trindams,
Stoviu sau drąsiai, pypkelę kurindams.

Anas žmogžudys, kursai svietaį spaudo,
Dreba girdėdams, kad perkūnai šaudo,
Aš žaibams metant pats save stiprinu
Ir pypkę antrą prikimsęs kurinu.

Tam aš neskaugiu pavadžiaus geriausio,
Kurs žemo luomo rand laimę aukščiausią.
Lai sau garsinas, aš tuomi niekinu,
Žemai stovėdams pypkelę kurinu.

Nėr man liūdnumo, nežinau, kas gėda
Dėkavođamas, Viešpats kad taip rėdo;
Jei man kas užmet, kad tiesą bjaurinu,
Aš jam kloniojuos ir pypkę kurinu.

O dūmas regiams ant oro išnykstaš
Paduod man, mislį, kad būčiau nepiktas,
Prived man aiškiai, jog čia gyvendams,
Turiu daboti, ką rasiu mirdamas.

Didelis kunigo Pabrėžos botanikos rankraštis jau buvo prirengtas spaudai ir pinigai (1000 olandiškų muštinių) tam paskirti, bet mirtis 1849 metų spalio mėnesio 30 dieną padarė galą rašytojui ir jo darbams, — o tas rankraštis tebuvo atspausdintas tik-tai 1900 m. Amerikoje.

Kunigas Pabrėža palaidotas senosiose Kretingos kapinėse, kur po kairės pusės takelio, beveik pusiaukelyje einant nuo vartų į koplyčią, galima matyti apaugusį žolėmis ir gelėmis apsodintą kapą, ant kurio stovi mažas $\frac{9}{10}$ metro aukštumo akmens kryžius su iškaltu lotynų kalba parašu.

Ant vienos pusės iškalta: Praed. Ambrosius Pabrėž.

o antrosios: antr: 15 Jan. 1771. Vixit 79 an. Obiit 30 Oct. 1849.

Tą akmeninį kryžių pastatė Kretingos viešuojo gvardio-
nas Tėvas Pelikšas Rimkevičius.

Kaip teisingai norima pastatyti naujas gražus paminklas
ant Simano Daukanto kapo Papilėje, taip lygiai norima tokis
pat naujas gražus paminklas pastatyti ir ant kunigo Pabrėžos ka-
po Kretingoje, nes vienas ir antras Lietuvos gerovę daug yra
pasidarbavusių.

Nors kunigas Pabrėža jau senai yra miręs, bet jo atminimas
žmonėse tebėra gyvas, jo kapas uoliai su pagarba yra lankomas
ir dažnai žmonės prie to kapo smatai meldžiantis.

Kunigas Pabrėža, Simanas Daukantas, jo draugas ir vysku-
pās Valančiauskis pirmojo biografas, — visi trys žemaičiai iš Kre-
tingos apskrities kilę, visi trys Aukštosios Vilniaus Mokyklos-Uni-
versiteto auklėtiniai, visi trys daug pasidarbavę savo gimtajam kraš-
tui, šandien žadina Kretingos visuomenėje norą pastatyti jiems Kre-
tingoje tam tikroje aikštėje po paminklą, reiškia pageidavimą, kad
Kretingos dvejų metų mokytojų kursai taptų pilna mokytojų se-
minarija vysk. Valančiaus vardu, kaip kad yra Kaune mokytojų
seminarija Simano Daukanto, taip pat pageidaujama, kad Kretingos
vidurinė mokykla (progimnazija) taptų aukštesniąja Pabrėžos var-
do mokykla.